

**СПОГАДИ ОЛЕКСАНДРА ОЛЕКСІЙОВИЧА КАРПЕКІНА
ПРО ГЛУХІВСЬКИЙ УЧИТЕЛЬСЬКИЙ ІНСТИТУТ
МІЖРЕВОЛЮЦІЙНОЇ ДОБИ**

У статті вперше опубліковано другу частину спогадів випускника 1910 року Глухівського учительського інституту О. О. Карпекіна. У них автор системно віддзеркалює своє перебування в стінах інституту від складання вступних екзаменів до післяінститутського навчання в Московському університеті. Відчувається великий педагогічний досвід при аналізі вступних екзаменів: відмічається не тільки послідовність та форма проведення іспитів (усна чи письмова), але й характер завдань із Закону Божого, російської мови, математики, співів тощо. Так, наприклад, викладач Закону Божого А. Міловидов звертав увагу на філософські питання християнського віровчення, а викладач російської мови Д. Савицький діагностував рівень знання граматики, синтаксису тощо. Також О. О. Карпекін у своїх замітках відзначає важливість знань з музики та співів при вступі до закладу.

Достатньо цікаво описані студенти інституту післяреволюційної доби. О. О. Карпекін зазначив, що слухачі були різновіковими: від сімейних до юнаків. Відмітив і поліетнічність студентської братії, яка була представлена українцями, білорусами та росіянами.

Рельєфно зображено дирекцію інституту 1907 – 1910 років. Так, П. О. Міловський показаний людиною малопідготовленою до менеджерської діяльності в педагогічному закладі. Натомість відзначено вагомий внесок у розвиток закладу його наступника – М. С. Григоревського, який повернув інституту авторитет доби О. Белявського та І. Андрієвського. «Революція» М. С. Григоревського охопила всі сторони інститутського життя: від перепланування приінститутського майданчика та ремонтів до утвердження дисципліни серед вихованців. О. О. Карпекін відмітив, що новий директор був прекрасним науковцем, обізнаним з досягненнями європейської та американської психології й педагогіки. Разом з тим, автор спогадів не забув про авторитарні, навіть репресивні методи управління нового очільника.

Вагома частина мемуарів присвячена характеристиці педагогічного колективу альма-матер. Так, автор відмітив високий рівень підготовки викладача російської мови Є. О. Февральова, співів – М. І. Стратоновича, педагогіки – М. С. Григоревського, Закону Божого – А. І. Міловидова, малювання – В. А. Мохова. У свою чергу критично та навіть з іронією описав професійні якості викладача російської мови М. Я. Компана, історії – Я. М. Кутиря, природничої історії – С. О. Криловського, педагогіки – П. О. Міловського.

Ключові слова: Глухівський учительський інститут, директор, екзамен, арифметика, математика, російська мова, історія, географія, психологія.

Системне дослідження соціального портрету викладачів Глухівського учительського інституту дорядянської доби неможливе без розширення джерельної бази за рахунок спогадів, щоденників, епістолярію. Зазвичай краєзнавці радянської та пострадянської доби традиційно зверталися до споминів відомих випускників інституту та школи при ньому: С. Сергеева-Ценського, С. Васильченка, О. Довженка, М. Карпова [1, с. 40-42; 2, с. 20; 3; 4, с. 72-77]. Проте ці свідчення мають істотні недоліки.

По-перше, всі спогади – це побіжні, коротенькі, поверхові відомості автобіографічного характеру. Окрім цього, слід враховувати, що для С. Васильченка педагогічною альма-матір'ю була Коростишівська учительська семінарія, а з інституту його було відраховано. А О. Довженко реалізував себе як особистість у кіноіндустрії, а не в освітянській сфері.

По-друге, С. Васильченко, О. Довженко не згадують жодного викладача інституту, а М. Карпов називає лише двох – директора І. Андрієвського та священослужителя А. Міловидова. І лише С. Сергеев-Ценський у листуванні з директором Глухівського інституту Г. Сапігоном побіжно згадав чотирьох предметників 1890-х років: М. Демкова, Г. Линника, І. Андрієвського, О. Белявського. У свою чергу радянський письменник Георгій Степанов, при написанні біографії свого товариша С. Сергеева-Ценського, спираючись на спогади останнього, дещо доповнює відомості епістолярію.

По-третє, треба враховувати, що названі матеріали підпали під радянську цензуру. Так, наприклад, М. Карпов був незадоволений редакторськими правками у своїх літературно оброблених мемуарах.

Якісно ширший пласт інформації міститься в неопублікованих спогадах випускника Глухівського учительського інституту 1907 року Карпекіна Олександра Олексійовича. У фондах історико-педагогічного музею ГНПУ ім. О. Довженка вони зберігаються у двох зошитах, на 24 аркуші кожний. Зошит перший, виробництва Понінківського целюлозно-паперового комбінату 1966 р., має розміри 6,8 на 20,6 см. Зошит другий є складеним з двох зшитків виробництва цього ж комбінату за 1967 р. (тильна сторона другого зошита фіксує саме такий рік) на 12 аркушів кожний і має розміри 6,8 на 20,6 см. В обох зошитах текст розміщується на лицьовій стороні аркушів, пагінація авторська, чорнилом. Перша частина спогадів – 17 аркушів – була написана на 28 лютого 1967 року, а друга – 23 аркуші – у травні 1967 року.

Доцільно припустити, що текст писався О. О. Карпекіним упродовж півроку. Оскільки в рукописі відсутні виправлення, високий рівень російської літературної мови, то припускаємо, що Олександр Олексійович спочатку збирав та систематизував наявний матеріал, писав чернетку, а вже після цього переносив його каліграфічним почерком на чистовик. Ураховуючи те, що на момент написання спогадів йому було вже під вісімдесят років допускаємо, що чистовик був написаний кимось із рідних чи знайомих. Чіткість рядків рукописного тексту, його накладання на поля зошита засвідчує те, що в переписувача мала бути добра моторика рук та відмінний зір.

Відомості про Олександра Олексійовича Карпекіна побіжні. Народився він 1888 або 1890 року, оскільки на момент вступу в інститут 1907 року йому було в межах 17-19 років. Складніше визначити місце народження. У спогадах він називає себе «чернігівцем», тому доцільно припустити, що народився й проживав у Чернігові, оскільки для нього посад Єліонка Стародубського повіту, що за 50 верст від губернського центру, же «самые глухие места». 1904 року закінчив Чернігівське трикласне училище. Упродовж 1907 – 1910 років навчався в Глухівському учительському інституті. 1910 року був направлений на роботу в один із початкових навчальних закладів посаду Єліонка. Протягом наступних чотирьох років мав скласти екзамени при одній з гімназій на знання латинської мови, що було своєрідною перепусткою до університетської освіти, тому що зі спогадів знаємо, що на 1915 рік О. О. Карпекін навчався в Московському університеті. Доцільно припустити, що після закінчення цього закладу працював у системі середньої освіти УРСР, оскільки у спогадах комплексно та професійно розкриває освітню атмосферу інституту від вступних екзаменів до розподілу випускників; аналізує професійний рівень випускників педагогічних інститутів Радянської України. На момент написання спогадів проживав у Полтаві, вул. Інститутський проріз, будинок № 7. Можливо, значну частину свого життя пропрацював у цьому місті або в одному з урбанізаційних центрів Чернігівської, Полтавської або Харківської обл., бо тісно підтримував зв'язки зі своїми друзями-однокурсниками.

Як уже відмічалось вище, спогади О. О. Карпекіна примітні своєю комплексністю та дозволяють реконструювати такі сторони функціонування учительського інституту міжреволюційної доби:

по-перше, віддзеркалюють процесуальну сторону організації вступних екзаменів, відображають процес відсіювання конкурентів та внутрішню ієрархію предметів від головних до другорядних;

по-друге, О. О. Карпекін майстерно формує колективний професійний портрет викладачів Глухівського учительського інституту пореволюційної доби за такими координатами: зовнішній вигляд (вік, дотримання моди тощо), професійні якості, ставлення до слухачів інституту;

по-третє, автору спогадів вдалося «оживити» атмосферу студентського життя – навчального процесу, виховної роботи, громадсько-політичної активності тощо.

Беззаперечною перевагою цих спогадів є високий рівень їхнього аналітизму, повнота та інформативність. Наведені факти у своїй більшості узгоджуються з даними, які репрезентують

статистичні джерела та актова документація початку ХХ ст. [5, с. 76 – 78; 6, с. 81 – 83; 7, с. 83 – 85; 8, с. 93 – 95].

Спогади О. О. Карпекіна є прекрасним зразком російської літературної мови ХХ ст. У цій публікації збережено лексику, синтаксис твору, авторські та часові особливості мови. У опублікованому его-документі відсутні виправлення в орфографії, пунктуації, фонетиці та морфології.

Воспоминания о Глуховском Учительском Институте (бывшего слушателя Института Карпекина Александра Алексеевича 1907 – 1910 годы). Тетрадь вторая

І. В первой тетради я начал описания вступительных экзаменов в Институт, общему впечатлению о конкурентах и кратко о первом экзамене – диктовке.

Итак, первая гроза – экзамен из диктовки – прошел. Хорошая половина конкурентов, с чувством досады и несправедливости, покинула Глухов или навсегда, или до следующего, более удачного года.

Оставшиеся конкуренты как то сразу посолиднели: стало меньше слышно «всезнаек», бахвальства и необоснованных суждений.

Следующим экзаменом была письменная арифметика. По традиции давалась сложная арифметическая задача, с каким либо «внутренним» подвохом и со сложными вычислениями. Обыкновенно решение ее охватывало основные разделы арифметики – дроби и делимость чисел, пропорциональность величин (всегда запутанную), %, учет векселей и др.

Абитуриенты, которые серьезно готовились, конечно, перерешали мною задач из тогдашних сборников [И.] Верещагина¹, [А.] Малинина, [К.] Буренина² и др.

Экзамен из арифметики проходил как то спокойнее, но и после него значительная часть конкурентов отсеивалась. Лишь после истечения времени экзамена можно было наблюдать сцены, когда солидный учитель, даже бывш[ий] «семинарист» (из учит[ельской] семинарии), бия себя в грудь, доказывал соседу-конкуренту, что он совсем не так «толковал» условие, и что отсюда у него и ответы другие.

Сосед, получивший верный ответ, внимал сдержанно этим речам, выражая своим молчаливым слушанием сочувствие горю солидного коллеги.

За экзаменом из арифметики шли устные экзамены по Закону Божию, русскому языку, математике, истории, географии, пению.

В мое время был оч[ень] культурный законоучитель [А. И.] Миловидов³. Он окончил [Киевскую] духовную Академию и не был похож на обычных священников. Интересовался

¹ Сборник арифметических задач / сост. И. Верещагин, изд. 27-е. – М.: Типография П. П. Рябушинского, 1913. – 371 с.

² Арифметика / сост. А. Малинин, К. Буренин. Изд. 23-е. – М.: Товарищество Печатная С. П. Яковлева. – 1904. – 247 с.; Руководство прямолинейной тригонометрии / сост. А. Малинин. Изд. 19-е. – М.: Типо-литография Русского товарищества печатного издательского дела, 1902. – 116 с.

³ **Миловидов Антоній Іоаннович** 1894 р. у Київській духовній академії захистив канд. дис. на тему: «Воспитание и обучение по учению древних отцов и учителей Церкви» та одержав звання кандидат богослов'я. Службу розпочав 9 листопада 1894 р. 15 листопада 1896 р. був призначений в. о. священника Глухівського учительського інституту (далі - ГУІ), а у грудні був уведений в штат. 6 травня 1900 р. був нагороджений копілавою. 20 серпня 1909 р. переведений на відповідну посаду в Суразьку учительську семінарію. У ній пропрацював до 1915 року. Подальша доля невідома. (Див: *Биографический словарь выпускников КДА / Сост. В.И. Ульяновский. – К., 2015. – Т. 2. – С. 309; Календарь Черниговской губернии на 1897 год / Издание Черниговского губернского статистического комитета. – Чернигов: Типография губернского правления, 1896. – Отдел 4. Адрес-календарь. – С. 47; Календарь Черниговской губернии на 1901 год / Издание Черниговского губернского статистического комитета. – Чернигов: Типография губернского правления, 1901. – Отдел 4. Адрес-календарь. – С. 89-90.; Циркуляр по Киевскому учебному округу за 1896. – № 12. – С. 360; Циркуляр по Киевскому учебному округу за 1909. – № 8. – С. 267; Календарь Черниговской губернии на 1916 год / Издание Черниговского губернского статистического комитета. – Чернигов: Типография губернского правления, 1915. – Адрес-календарь. – С. 324; Календарь Черниговской губернии на 1915 год / Издание Черниговского губернского статистического комитета. – Чернигов: Типография губернского правления, 1914. – Адрес-календарь. – С. 315; Календарь Черниговской губернии на 1912 год / Издание Черниговского губернского статистического комитета. – Чернигов: Типография губернского правления, 1911. – Адрес-календарь. – С. 280).*

філософськими питаннями, літературою. На екзаменах він більше звертав увагу на катехизис і богослуження, мало звертаючись до питань Старого і Нового заповіта.

По російській мові при мені вступительний екзамен приймав учитель [Д. П.] Савицький⁴, який одразу перейшов до гімназії. Це був од[ень] знаючий і хороший учитель, звертав велику увагу на граматичний і синтаксичний розбір речень, знання граматики, а також знайомство з літературою.

Екзаменували по історії і географії як то не залишили яскравого враження. Знаю, що вимагалася хороше знання хронології і карт з номенклатурою.

Важким був екзамен по співу. В той час учителем співу був Мих[аил] Іванов[ич] Стратанович⁵ – сам бывш[ий] вихованець Чернігівської духовної семінарії і бас Чернігівського архиєрейського хору. Хористи цього хору жили в приміщенні Троїцького монастиря, при чому хлопчики навчалися в духовному учил[ище], а потім в дух[овной] семінарії, або в реальному училищі, а також у нас, в міському училищі. Між іншим, там був співак і відомий український поет Павло Тычина, який також жив в монастирі.

[М. І.] Стратанович був «мастер» співу, любитель, знавець і великий практик. Він міг співати будь-яку річ для будь-якого голосу. І, т[ак] к[ак] в Інституті був хор і йому цікавилися, особливо бывш[ий] директор [І. С.] Андриєвський⁶, то учитель співу попередньо цікавився голосами конкурентів, і багатьом з них голоси «помогали» пройти до Інституту, якщо вони проскочили прокляту диктовку. На екзамені по співу [М. І.] Стратанович вимагав слух, голос і знання нот.

Але ось екзаменували закінчили, обрано 25 осіб. Решта – будьте здорові до наступного року!

⁴ *Савицький Дмитро Павлович* улітку 1906 р. переведений в ГУІ з посади вчителя російської мови та словесності Хорольської жіночої гімназії. Пропрацював в інституті рік. Наступні 3 р. викладав російську мову та словесність у Глухівській чоловічій (далі - ГЧГ) та жіночій (далі – ГЖГ) гімназіях. З 1910 по 1912 р. перебував на посаді інспектора ГЧГ. 1912 р. помер у Києві. (Див.: Циркуляр по Київському учебному округу за 1906. – № 7, 8. – С. 455; Календарь Черниговской губернии на 1907 год / Издание Черниговского губернского статистического комитета. – Чернигов: Типография губернского правления, 1907. – Отдел 4. Адрес-календарь. – С. 78; Календарь Черниговской губернии на 1908 год / Издание Черниговского губернского статистического комитета. – Чернигов: Типография губернского правления, 1908. – С. 81-82; Календарь Черниговской губернии на 1909 год / Издание Черниговского губернского статистического комитета. – Чернигов: Типография губернского правления, 1909. – С. 83; Календарь Черниговской губернии на 1911 год / Издание Черниговского губернского статистического комитета. – Чернигов: Типография губернского правления, 1910. – С. 93; Календарь Черниговской губернии на 1913 год / Издание Черниговского губернского статистического комитета. – Чернигов: Типография губернского правления, 1912. – С. 100; Див.: «Тогда [К.] Каужен сделал инспектором нашего еще молодого словесника, [Д. П.] Савицкого, человека ловкого и строгого, но пьяницу. В течении двух лет он так опутал [К.] Каужена, что в глаза и даже при учениках с него смеялся и [К.] Каужен этого не замечал. На третий год [Д. П.] Савицкий от пьянства (пил по ночам) заболел помещательством и в Киеве, в больнице, умер, а на его место к нам прислали нового инспектора, [И.] Селенкина, который оставался в этой должности до конца существования нашей гимназии» // Мальченко В. А. Мои воспоминания Глухове и его школах – С. 28. (на правах рукопису).)

⁵ *Стратанович Михайло Іванович* 1900 – серпень 1911 р. викладав співу у ГУІ. 1900 по 1903 р. по найму, а з грудня 1903 р. був зарахований на роботу з правом державної служби (Див.: Календарь Черниговской губернии на 1901 год / Издание Черниговского губернского статистического комитета. – Чернигов: Типография губернского правления, 1900. – Отдел 4. Адрес-календарь. – С. 54; Календарь Черниговской губернии на 1902 год / Издание Черниговского губернского статистического комитета. – Чернигов: Типография губернского правления, 1901. – Отдел 4. Адрес-календарь. – С. 65; Календарь Черниговской губернии на 1903 год / Издание Черниговского губернского статистического комитета. – Чернигов: Типография губернского правления, 1902. – Отдел 4. Адрес-календарь. – С. 66; Циркуляр по КУО. – 1904. – № 3. – С. 146-147; Календарь Черниговской губернии на 1911 год / Издание Черниговского губернского статистического комитета. – Чернигов: Типография губернского правления, 1910. – Адрес-календарь. – С. 95; Ежегодник Глуховского учительского института.... – 1912. С. 427.).

⁶ *Андриєвський Іван Семенович* - учительський стипендіат університету св. Володимира. 1 липня 1880 – 1894 р. викладав історію та географію у ГУІ. 1894 – 1905 роках очолював інститут, а також викладав педагогіку. За двадцятип'ятирічну службу зробив вдалу кар'єру від кандидата університету до статського радника. (Див.: Циркуляр по Киевскому учебному округу за 1885. – № 12. – С. 314- 315; Календарь Черниговской губернии на 1888 год / Сост. К.В. Корвин-Пиотровский. – Чернигов: Типография губернского правления, 1887. – С. 330; Календарь Черниговской губернии на 1891 год / Издание Черниговского губернского статистического комитета. – Чернигов: Типография губернского правления, 1890. – С. 237; Циркуляр по Киевскому учебному округу за 1893 – № 5. – С. 131; Циркуляр по Киевскому учебному округу за 1906. – № 2. – С. 96.).

Нам, черниговцам, повезло: в 1907 году нас трое поступило в Ин-т: Мих[аил] Бельмас, Ив[ан] Кухтенко и Я – все одноклассники Черниговск[ого] городского училища – выпуск 1904 г.

Итак, мы воспитанники Института!

II. В это время, после 1905 года, в Институте уже не было общежития – все слушатели жили на частных квартирах.

Дешевизна в городе была такая, что за стипендию – 12 р. 50 коп. в месяц нас принимали – 3-4 человека – на квартиру – на полный пансион! При этом у меня впечатление, что кормили на убой! Одним словом, мне никогда не приходилось слышать, чтобы кто либо жаловался на недоедание или голод.

Мы поселились своей, черниговской компанией: трое нас и еще ученик старшего брата Бельмаса – Ключок Иван. Однако скоро [И.] Кухтенко нашел урок за квартиру и на его место к нам поступил белорусс Ляшок Иван Игнатьевич.

Наш курс (прием 1907 г.) состоял из разных людей:

«Украинцы» - Лазаренко, Христенко, Калюжный, Половко, Белодед, Ковальков, [А. М.] Конопля, [И.] Ключок, Калыш, Мелешко,.

«Русаки» - Ионов, Спододин, Блохин, Иванов, Валахов.

«Белоруссы»: Обуховский, Белявский, [И. И.] Ляшок, Карпович.

«прочие»: Сафонцев, [М.] Бельмас, [И.] Кухтенко, Карпекин.

По возрасту: «старики» - Ковальков, Конопля (под 30 л[ет]), [И.] Ляшок, Лазаренко, Спододин, Ионов, Половко – лет от 20 – 25, остальные молодежь 17 – 18 – 19 лет.

Многие окончили учительскую семинарию: Сафонцев, Конопля – Коростышевскую, Половко – Дедеркальскую, Ляшок – Бельскую (в бывш[ей] Польше, тогда принадлежавшей России), Карпович – Понежевскую, Корольков – Волчанскую и др. Эти слушатели и другие не один год уже учительствовали.

Выдающимся среди всех был Александр Макарыч Конопля. Очень видный скрипач, известный еще в Коростышевской учит[ельской] семинарии, уже не молодой (семейный). Но, к сожалению, сложившийся алкоголик.

Должен сознаться, что я лишь на 3-м курсе стал различать, когда Макарыч трезвый, а когда «на взводе», а два года принимал наоборот, хотя видел его ежедневно. Он писал и стихи – комические, с характеристикой учителей Ин-та и нас, слушателей, при чем оч[ень] меткими!⁷).

Курс жил без никаких столкновений, но группировался по интересам.

Как известно, Уч[ительский] Институт имел целью готовить учителей городских училищ – при чем без разделения по специальностям.

Но слушатели сами склонялись или в сторону гуманитарных или в сторону естественных и математических наук.

Программа примерно соответствовала программе средней школы, но без иностранных языков, дабы потом не уходили в высш[ие] учебн[ые] заведения.

При Ин-те было свое «образцовое» городское училище, где мы проходили практику.

Однако, по традиции, на программу делался большой нажим, при чём добровольно. О большинстве слушателей своего курса я могу сказать, что они сами работали по отдельным предметам, не удовлетворяясь официально подаваемым и требуемым материалам.

Потому, публичная городская библиотека и читальня всегда была полна нашими слушателями. Все толстые журналы «Мир Божий», «Вестник Европы», «Образование», «Русское богатство», «Русская мысль», «Вестник воспитания» и др. были читаемы.

В то время истор[ия] литературы [А] Скабичевского⁸, иностр[анная] лит[ература] П. Когана⁹, литература изд[ательства] «Мир» (4 тома), народная поэзия [В. А.]Келтуяла¹⁰, а

⁷ Об историке Кутыре писал: «... барометром температуру – мерил, феодализм в штанах нашел!»

⁸ Скабичевский А. Беллетристы-народники: Ф. Решетников, А. Левитов, Г. И. Успенский, Н. Златовратский и пр.: критические очерки / А. Скабичевский. – СПб.: Типография В. С. Балашева, 1888. – 315 с.; Скабичевский А. Начало и развитие русской истории: Николай Алексеевич Полевой / А. Скабичевский // Мир Божий. – 1893. – Кн. 4, год 2, №10, октябрь. – С. 19-45; Скабичевский А. М. История новейшей русской литературы: 1848 – 1892 / А. М. Скабичевский. – 2-е изд., испр. и доп. – СПб.: Типография Т-ва "Общественная Польза", 1893. – 485 с. – Издание Ф. Павленкова;

также книги по естествознанию Мензбира, [Э.] Страстбургера и [Ф.] Нолля¹¹ и др. – все это использовалось слушателями.

По истории, кроме офф[ициальных] учебников, на руках были «Курс русс[кой] истории» В. О. Ключевского¹², Всеобщая история [Н.] Кареева, Р.Ю. Выппера.¹³ и др[угие] прогрессивные материалы.

По математике слушатели имели, кроме обычн[ых] задачник[ов], существовавшие тогда задачки для подготовки в высш[ие] Ин-ты инж[енеров] Шмулевича (все виды), Шуммера и др.

Таким образом, работа шла в значительно более широком диапазоне чем оффиц[иальная] программа. Часть слушателей удовлетворялась лишь последней – меньшей частью.

Что сказать о персонале Института?

Общий вид в I-м году – серый!

Директор – [Павел Александрович] Миловский¹⁴ – какой то чудак, кажется (!) – юрист, враг наглядности преподавания («Вы скоро солнце в класс на уроки притяните!» - его реплика), читал психологию – еле-еле по ученику.

Скабичевский А. М. История новейшей русской литературы: 1848 – 1906 / А. М. Скабичевский. – 6-е изд., испр. и доп. – СПб.: Книгопечатня Шмидт, 1906. – 501с.; Скабичевский А. Сочинения: критические этюды, публицистические очерки, литературные характеристики: в 2 т. – Т. 2 / А. Скабичевский. – 3-е изд. / Ф. Павленкова. – СПб.: Типография Ю. Н. Эрлих, 1903. – 939 с.; Скабичевский А. Сочинения: критические этюды, публицистические очерки, литературные характеристики: в 2 т. – Т. 1 / А. Скабичевский. – 3-е изд. / Ф. Павленкова. – СПб.: Типография Ю. Н. Эрлих, 1903. – 940 с.; Скабичевский А. Начало и развитие русской истории: Виссарион Григорьевич Белинский / А. Скабичевский // Мир Божий. – 1894. – Кн. 10-12, год 3, №1 0, октябрь. – С. 21-45; Скабичевский А. Начало и развитие русской истории: шеллингисты: (окончание) / А. Скабичевский // Мир Божий. – 1894. – Кн. 4-6, год 3, № 5, май. – С. 72-89; Скабичевский А. Начало и развитие русской истории: шеллингисты / А. Скабичевский // Мир Божий. – 1894. – Кн. 1, год 3, № 2, февраль. – С. 32-50.

⁹ Коган П. Очерки по истории западно-европейских литератур. – Т. 3. Ч. 2 / П. Коган. – М.: Типография В. М. Саблина, 1910. – 166 с.; Коган П. Очерки по истории западно-европейских литератур. Т.1 / П. Коган. – Изд. 3-е. – М.: Типография И.Н. Кушнерёва и К, [1908]. – 410 с. – Издание С. Скимунда.; Коган П. Очерки по истории западно-европейских литератур. – Т. 2 / П. Коган. – Изд. 3-е. – М.: Типография В. М. Саблина, 1910. – 450 с.; Коган П. Очерки по истории древних литератур. – Т. 1: Греческая литература / П. Коган. – М.: Типо-литография И. Н. Кушнерёва и К, 1907. – 289 с. – Издание С. Скимунда.

¹⁰ Келтуяла В. А. Краткий курс истории русской литературы. – Ч. 1: История древней русской литературы (От IX в. до конца XVII в.). Вып. 1 / В. А. Келтуяла. – СПб.: Типография Императорского Человеколюбиваго Общества, 1908. – 365 с.

¹¹ Страсбургер Эдуард Краткий практический курс растительной гистологии для начинающих: руководство для самостоятельного изучения микроскопической ботаники и введение в микроскопическую технику / Э. Страсбургер; пер. с нем. С. Навашина; с предисл. К. Тимирязева. – М.: Типография И. Н. Кушнерёва и К, 1886. – 304 с.; Страсбургер Эдуард Краткий практический курс растительной гистологии: руководство для самостоятельного изучения микроскопической ботаники и введение в микроскопическую технику / Э. Страсбургер; пер. с 4-го нем. изд. В. О. Буткевича; с предисл. К. Тимирязева. – М.: Типография А. И. Мамонтова, 1904. – 269 с.; Страсбургер Эдуард Краткий практический курс растительной гистологии для начинающих: руководство для самостоятельного изучения микроскопической ботаники и введение в микроскопическую технику / Э. Страсбургер; пер. с 4-го нем. изд. В. О. Буткевича; с предисл. К. Тимирязева. – М.: Типография А. И. Мамонтова, 1904. – 269 с.; Страсбургер, Э. Учебник ботаники: для высших учебных заведений. Общая часть. Ч. 1: Морфология растений / Е. Страсбегер; Ч. II: Физиология растений / Ф. Нолль / Э. Страсбургер, Ф. Нолль; пер. с 6-го перераб. изд. сочинения: "Lehrbuch der Botanik für Hochschulen, Dr. E. Strasburger, F. Nooll, Dr. H. Schenk und Dr. A/ Schimper" / под ред. Хр. Я. Гоби. – 2-е изд. – СПб.: Типо-Литография Шредера, 1904. – 355 с.; Страсбургер Э. Учебник ботаники: для высших учебных заведений. Общая часть. Ч. 1: Морфология растений / Е. Страсбегер; Ч. II: Физиология растений / Ф. Нолль / Э. Страсбургер, Ф. Нолль; пер. с 2-го перераб. изд. сочинения: "Lehrbuch der Botanik für Hochschulen, Dr. E. Strasburger, F. Nooll, Dr. H. Schenk und Dr. A/ Schimper" / под ред. Хр. Я. Гоби. – СПб.: Типо-Литография Шредера, 1898. – 319 с. – Издание К. Л. Риккера.

Учебник ботаники: (морфология и систематика растений): для высших учебных заведений / Э. Страсбургер, Ф. Нолль, Генр. Шенк, А. Ф. Шимпер. – пер. с 2-го нем. изд. М. Голенкина. – М.: Типо-литография И. Н. Кушнерёва и К, 1898. – 410 с.; Страсбургер Э. Учебник ботаники: для высших учебных заведений. Общая часть. Ч. 1: Морфология растений / Е. Страсбегер; Ч. II: Физиология растений / Ф. Нолль / Э. Страсбургер, Ф. Нолль; пер. с 2-го перераб. изд. сочинения: "Lehrbuch der Botanik für Hochschulen, Dr. E. Strasburger, F. Nooll, Dr. H. Schenk und Dr. A/ Schimper" / под ред. Хр. Я. Гоби. – 2-е изд. – СПб.: Типо-Литография Шредера, 1904. – 355 с. – Издание К. Л. Риккера.

¹² Ключевский В. О. Курс русской истории. – М.: Типография Г. Лисснера, В. Собко, 1908. – Ч. 1. – 464 с.; Ключевский В. О. Курс русской истории. – М.: Симодальная типография, 1906 – Ч. 2. – 506 с.; Ключевский В. О. Курс русской истории. – М.: Типография Г. Лисснера, В. Собко, 1908. – 476 с.; Ключевский В. О. Курс русской истории. – М.: Типография А. И. Мамонтова, 1910. – Ч. 4. – 478 с.

¹³ Виппер Р. Учебник новой истории. – 4-е изд, дополн. – Типография И. Н. Кушнерева и К. – 1910. – 520 с.; Виппер Р. Очерки истории Римской империи. – Типография И. Н. Кушнерев и К., 1908. – 405 с.

Математик – [Николай Михайлович] Резвин¹⁵ – вечно болен зубами и «плыл по течению», ведомому передовыми слушателями. Никаких новых идей, хотя сам окончил Университет.

Историк – Як[ов] Ник[олаевич] Кутыр¹⁶ – сам глуховчанин, из Нежинского Филологич[еского] Ин-та – это фигура прямо трагикомическая. История у него превратилась в напыщенные разговоры, которые выявляли его, как человека, не знающего даже учебника. А пафосу и высоких выражений – уйма! Он быстро и навсегда терял авторитет у слушателей.

Более благоприятное впечатление производил преподаватель химии, физики и естествознания – С[ергей] А[лександрович] Крыловский¹⁷ По образованию химик (из Дерптского ун-та, Эстония) – спортсмен, живой человек, но абсолютно не знающий математики. Поэтому в физике полагался на передовых слушателей, где дело касалось формул и задач. Но был прогрессивен и в хороших отношениях со слушателями.

Учитель рисования – художник [Василий] А[ндреевич] Мохов¹⁸ – из Академии Художеств, оч[ень] старательный и знающий но когда объяснял перспективу, то никто ничего не мог понять, при всем желании.

О священнике [Антонии Иоанновиче] Миловидове я сказал, на уроках он занимался философскими вопросами богословия, привлекая литературу, обществ. жизнь и т. д.

В церковь (в Ин-те) ходили по желанию (!). Это после 1905 года.

В такой обстановке проходила академическая работа людей, отобранных по громадному конкурсу. Однако время даром не пропадало: сильно шла самостоятельная работа – т. е. то, к чему стремятся в лучших наших школах и Вузах.

Когда я был на 2-м курсе, к нам был назначен новый учитель русск[ого] языка Ев[гений] [Алексеевич] Февралёв¹⁹. Очевидно, он попал как то случайно. По внешнему виду – средн[их]

¹⁴ **Дійсний статський радник Міловський Павло Олександрович** – директор ГУІ з 4 серпня 1905 по 19 серпня 1909 р. (Циркуляр по Киевскому учебному округу за 1906. – № 2. – С. 96.; Ежегодник ГУИ. – К., 1912. – С. 427).

¹⁵ **Резвін Микола Михайлович** – випускник Юр'євського ун. Працював вчителем математики в ГУІ з 1 серпня 1906 по 15 серпня 1909 р. (Див.: Календарь Черниговской губернии на 1907 год / Издание Черниговского губернского статистического комитета. - Чернигов: Типография губернского правления, 1907. – Отдел 4. Адрес-календарь. – С. 78.; Календарь Черниговской губернии на 1909 год / Издание Черниговского губернского статистического комитета. - Чернигов: Типография губернского правления, 1908. – Адрес-календарь. – С. 85.; Циркуляр по Киевскому учебному округу за 1906. - № 7, 8. - с. 447.).

¹⁶ **Кутир Яків Миколайович** з жовтня 1906 р. по 1911 р. викладав історію та географію в ГУІ. У Глухів був переведений з Уральської військової жін. гім. Освіту здобув у Ніжинському іст.-філ. інст. (Див.: Календарь Черниговской губернии на 1907 год / Издание Черниговского губернского статистического комитета. - Чернигов: Типография губернского правления, 1907. – Отдел 4. Адрес-календарь. – С. 78; Календарь Черниговской губернии на 1911 год / Издание Черниговского губернского статистического комитета. – Чернигов: Типография губернского правления, 1910. – Адрес-календарь. – С. 95.; Отчет попечителя за 1906 г. – К., 1907. – С. 8.; Циркуляр по Киевскому учебному округу за 1906. – № 9 - С. 478).

¹⁷ **Прапорщик запасу Криловський Сергій Олександрович** – викадач природничої історії з 1 серпня 1906 року по 1912 р. у ГУІ. Одночасно викладав ці ж предмети у ГЧГ (1906 – 1909 рр.) та ГЖГ (1906 – 1912 рр.) (Див.: Календарь Черниговской губернии на 1907 год / Издание Черниговского губернского статистического комитета. - Чернигов: Типография губернского правления, 1907. – Отдел 4. Адрес-календарь. – С. 76-78.; Календарь Черниговской губернии на 1908 год / Издание Черниговского губернского статистического комитета. - Чернигов: Типография губернского правления, 1907. – Отдел 4. Адрес-календарь. – С. 81-83; Календарь Черниговской губернии на 1909 год / Издание Черниговского губернского статистического комитета. - Чернигов: Типография губернского правления, 1908. – Адрес-календарь. – С. 83-85; Календарь Черниговской губернии на 1911 год / Издание Черниговского губернского статистического комитета. - Чернигов: Типография губернского правления, 1910. – Адрес-календарь. – С. 93-95).

¹⁸ **Мохов Василь Андрійович** (1858 – ?) – викладач малювання та креслення у ГУІ (15 серпня 1897 – 1924 р.). (Див.: Ежегодник ГУИ. – 1912. – С. 427.; Центральный державный архив вищих органів влади та управління (м. Київ), Ф. 166, Оп.2, Спр. 1055, арк. 63, зв. 64.).

¹⁹ **Февралёв Євген Олексійович** – викладач «обличительного богословия, истории и обличения раскола» в Чернігівській дух. сем. у 1904 – 1907 р. 1908 – серпень 1909 р. викладав рос. м. та словесність у ГУІ. У серпні 1909 р. переведений на таку ж посаду в Бердичівську жін. гім. Освіта: богословська. (Див.: Календарь Черниговской губернии на 1905 год / Издание Черниговского губернского статистического комитета. – Чернигов: Типография губернского правления, 1904. – Отдел 4. Адрес-календарь. – С. 28;

лет, всегда хорошо одет, в штатском сюртуке, выдержанный в общении. Это был знающий человек и хороший педагог. У нас, на 2-м курсе, проходила народная литература и литература древняя и до XVIII века (русская). Мы все оч[ень] дорожили этими уроками, с большим интересом изучали материал, писали много сочинений. Работа шла оч[ень] успешно.

Но в конце года [Е. А.] Февралева куда то перевели, и мы его больше не видели. Нам дали какого то [Николая Яковлевича] Компана²⁰, который и испортил весь курс литературы на III-м году.

На III-м курсе нам назначили нового директора. Нашего «мудреца» [П. А.] Миловского убрали, а нам дали бывш[его] директ[ора] Сорочинской учит[ельской] семинарии М[итрофана] С[еменовича] Григорьевского²¹ Это – магистр богословия, мужчина оч[ень] представительный, большого роста, хорошо эрудированный в области педагогических, философских, психологических наук, хорошо знакомый со школьн[ым] делом в Германии, Англии, Америке, человек дела, с богатой энергией. Но... но он назначен был «для устрашения» Института. Очевидно, заручившись согласием начальства, он притащил с собой попа-подлизу А[лександра Никифоровича] Ларина²² – выскочку из каких то миссионеров, а в образцовое училище – из семинарии учителя [Кирилла Сергеевича] Пискуна, не имевшего права преподавать в городском училище.

Начались репрессии. Моего товарища Кухтенка Ив. Серг. Вскоре за какой то пустяк лишили стипендии. Часть из нас бурно протестовала – и получила по «3» поведению. Вообще пошел прижим.

И, разом с этим, на курсе стали выделяться «тихони» и «готовые к услугам», хотя они и не играли особой роли.

Предметы [М. С.] Григорьевский вёл хорошо (педагогич[ескую] психологию, историю школьного дела, педагогику и пр.) и с большим знанием литературы предмета и течений.

Кроме того, он страстным «реформатором» внешней стороны: чуть не вырубал лесок во дворе (удержал лишь наш сильный протест), снял «традиционный» провинциальный забор и заложил на кирпич[ном] фундаменте железный, с вазами на воротах. Посреди пустого двора навозил земли и сделал огромную овальную клумбу для цветов. Сорвал полы и начал покрывать паркетом, появились кресты в помещениях и т. д. Откуда взялись деньги, когда бывш[ий] дир[ектор] [П. А.] Миловский всё плакал, что нет денег?!

Календарь Черниговской губернии на 1906 год / Издание Черниговского губернского статистического комитета. – Чернигов: Типография губернского правления, 1905. – Отдел 4. Адрес-календарь. – С. 29; Календарь Черниговской губернии на 1907 год / Издание Черниговского губернского статистического комитета. – Чернигов: Типография губернского правления, 1907. – Отдел 4. Адрес-календарь. – С. 31; Календарь Черниговской губернии на 1908 год / Издание Черниговского губернского статистического комитета. – Чернигов: Типография губернского правления, 1907. – Отдел 4. Адрес-календарь. – С. 32.; Циркуляр по Киевскому учебному округу за 1909. – № 8. – С. 263).

²⁰ **Компан Микола Яковлевич** – викладач рос. м. та літ. у ГУІ з серпня 1909 по серпень 1910 р. Упродовж серпня 1910 – 1914 р. викладав історію та географію у Суражській учит. сем. (Див.: *Календарь Черниговской губернии на 1912 год / Издание Черниговского губернского статистического комитета. – Чернигов: Типография губернского правления, 1911. – Адрес-календарь. – С. 280; Календарь Черниговской губернии на 1914 год / Издание Черниговского губернского статистического комитета. – Чернигов: Типография губернского правления, 1914. – Адрес-календарь. – С. 315; Календарь Черниговской губернии на 1916 год / Издание Черниговского губернского статистического комитета. – Чернигов: Типография губернского правления, 1915. – Адрес-календарь. – С. 324).*

²¹ **Григорьевський Митрофан Семенович** народився 3 червня 1872 р. в слободі Зибіно, Гайворонський пов., Курська губ. Батько – псаломщик. Навчався у Білгородському дух. учил., Курській дух. сем. 1891 – 1896 р. навчався у Київській духовній академії. 1 лютого 1896 р. призначений викладачем цивільної історії в Архангельську дух. сем. 1899 р. призначений наглядачем Астраханського дух. училищ. З 1905 р. працював інспектором Київської дух. сем. 1907 р. перейшов на службу в міністерство освіти та був призначений директором Велико-Сорочинської учит. сем. ім. М.В. Гоголя. 1909 – 1913 рр. був директором ГУІ. 1913 р. переведений на посаду директора народних училищ Нижньгородської губернії. З 1 червня по 20 липня 1913 р. в. о. директора Нижньгородського реал. учил. З 4 червня 1917 року перебував на посаді директора 3-ої Московської гім. (Див.: *Биографический словарь выпускников... – Т. 1. – С. 406 - 407).*

²² **Ларін Олександр Никифорович** – законовчитель ГУІ з серпня 1909 по 1920 р. (Циркуляр по Киевскому учебному округу. – 1909. – № 8. – С. 267.).

Но, конечно, у [М.С.] Григоревского не было настоящего педагогического подхода к слушателям. Правда, он не раз в нашем классе высказывал удивление эрудиции и подготовке отдельных слушателей, которые высказывались по разным вопросам. Я, напр., помню собеседование на уроке по вопросу о детерминации. Он предложил высказаться по этому вопросу. Слушатели начали высказываться и развернули картину хорошего знания этого вопроса и разные взгляды по этому важному философскому вопросу. [М. С.] Григоревский был удивлен и хвалил знания слушателей.

Однако, в нашем курсе не было доверия к новому директору, а с его стороны не было должного открытого подхода к людям, которые вскоре станут учителями.

И это отразилось на характеристиках, которые он дал по окончании нами, и на назначениях. Лучшие слушатели были назначены в самые глухие места ([И.] Кухтенко – в м. Медвин, Киев[ской] г[убернии], [А. А.]Карпекин – в посад Елионку, Черниг[овской] губ[ернии] – 50 км. от ж/д. и т. д.), в то время, как «тихони» получили назначения в Киев, Чернигов, Полтаву и др.

В частности, мою высылку из «мест, находившихся на положении усиленной охраны», которая пришла сразу после окончания Ин-та, я считаю не без участия [М. С.] Григоревского.

Впоследствии, в 1915 г., я, будучи студентом Московского Университета, встретил [М. С.] Григоревского в Москве, на Больш[ой] Никитинской ул. Он был директором Народ[ных] Училищ Нижегородской (Горьковс[кой]) губернии. [М. С.] Григоревский был оч[ень] удивлен и я сказал ему «пару тёплых слов». Больше я его нигде не видел и не слышал.

Было бы интересно достать характеристики слушателей, которые давал [М. С.] Григоревский. Они должны быть в Киевском учебном округе (бульв[ар] Шевченко, бывш[ая] I-я гимназия – теперь здание принадлежит Ун-ту). Возможно, что в архиве они есть, и для Музея Ин-та были бы интересны, как материалы по истории русской педагогики.

Разом с [М. С.] Григоревским прибыл и новый учитель математики – В[асилий] К[онстантинович] Овсянный²³ Человек, вызывающий невольную улыбку своим видом. Он, очевидно, из технологического Ин-та (судя по форме), но имел вид «пижона» и отличался многими внешними странностями. Однако предмет он знал, хотя в моё время не шёл далее официальной программы. Его слушатели прозвали «Энь».

Еще на первом курсе у нас был организован «литературный кружок», куда, кроме наших слушателей из разных курсов, входили некоторые гимназисты и гимназистки. На собраниях кружка читались доклады на литературные темы, Первый год кружок издавал журнал «Луч». Мы печатали его на самодельном гектографе. Было выпущено несколько номеров. Затем издательство заглохло, но кружок существовал и имел свою библиотеку из добровольно пожертвованных книг.

Существовал также обширный украинский кружок. Я знаю лишь, что он получал укр[аинскую] литературу, т. к. помню случай, что в здание Ин-та пришел большой тюк их литературы, и администрация Ин-та хотела его конфисковать, но случайная группа слушателей, бывшая возле курилки, вмешалась и не дала конфисковать.

Практические занятия мы вели в нашем «образцовом училище», главн[ым] образом, под руководством учителей этого училища. В мое время там был оч[ень] опытный учитель Ф[едор] Н[иколаевич] Лобанов²⁴ и [Василий Максимович] Козыр²⁵.

²³ **Овсянный Василь Костянтинович** (1879 – ?) – викладач математики ГУІ 1909 – 1924 р. (Циркуляр по Киевському учебному округу – 1909. – № 8. – С. 271; ЦДАВОУ, Ф 166, Оп. 2, Спр. 1055, арк. 63, зв. 64.).

²⁴ **Лобанов Федір Миколайович** викладав у зразковій школі при інституті у 1908 – 1911/12 рр. (Див. Календарь Черниговской губернии на 1909 год / Издание Черниговского губернского статистического комитета. – Чернигов: Типография губернского правления, 1908. – Адрес-календарь. – С. 85; Календарь Черниговской губернии на 1912 год / Издание Черниговского губернского статистического комитета. – Чернигов: Типография губернского правления, 1911. – Адрес-календарь. – С. 96).

²⁵ **Козир Василь Максимович** викладав у зразковій школі при інституті 1906 – 1908/09 р. (Див.: Календарь Черниговской губернии на 1908 год / Издание Черниговского губернского статистического комитета. – Чернигов: Типография губернского правления, 1907. – Отдел 4. Адрес-календарь. – С. 83; Календарь Черниговской губернии на 1907 год / Издание Черниговского губернского статистического комитета. – Чернигов: Типография губернского правления, 1907. – Отдел 4. Адрес-календарь. – С. 78.)

Обычно слушатель получал тему урока за неделю вперед. И в назначенный день и час в данном классе эта тема шла. Конспект по теме слушатель согласовывал с учителем училища и потом утверждался преподавателем Ин-та. Во время практического урока присутствовал весь курс, преподаватели Ин-та и Директор, потом урок разбирался. Если сохранились эти конспекты и разбор уроков, то это хорошие материалы для теперешних Пединститутов по подготовке учителей.

Окончивший Учительский Ин-тут свободно входил в класс городского училища, знал, что ему делать и как делать. Он не чувствовал себя беспомощным, что приходилось мне наблюдать не раз в школах во время работы на выпускниках Педагогических Институтов. Не раз пришлось сетовать, что громадная практика Учительских Институтов по подготовке педагогов не была учтена и использована.

Заканчивая эти краткие, возможно пристрастные заметки о Глуховском Учительском Институте, я должен сказать, что я сохраняю лучшие воспоминания о той эпохе ученья, труда и товарищества, которая была у нас на курсе и для меня сохранилась и потом с моими друзьями ([И.] Кухтенко, Сафонцев, Калюжный и др.), к сожалению, теперь уже покойными.

Здесь, конечно, играла роль и наша юность, наша трудовая молодость.

1967 год, май.....Карпекин Ал. Ал.

Г. Полтава

Институтский прорез, д. 7.

1. Васильченко Степан Мій шлях (Автобіографічні записки) / Степан Васильченко // Твори в чотирьох томах. – К.: АН УРСР, 1960. – Т.4. – С. 7-67.
2. Довженко О. Автобіографія / Олександр Довженко // Твори в п'яти томах / упоряд. Ю.І Солнцева. – К.: Дніпро, 1983. – С. 18-34.
3. Карпов М. Грізний рік. Из записок народного учителя – Харків: Прапор, 1973. – 171 с.
4. Степанов Г. Дорогой длинною: Повествование. – Краснодар: Кн. Изд-во, 1985. – 415 с.
5. Календарь Черниговской губернии на 1907 год / Издание Черниговского губернского статистического комитета. – Чернигов: Типография губернского правления, 1907. – Отдел 4. Адрес-календарь.
6. Календарь Черниговской губернии на 1908 год / Издание Черниговского губернского статистического комитета. – Чернигов: Типография губернского правления, 1907. – Отдел 4. Адрес-календарь.
7. Календарь Черниговской губернии на 1909 год / Издание Черниговского губернского статистического комитета. – Чернигов: Типография губернского правления, 1908. – Адрес-календарь.
8. Календарь Черниговской губернии на 1911 год / Издание Черниговского губернского статистического комитета. – Чернигов: Типография губернского правления, 1910. – Адрес-календарь.

В статье впервые опубликована вторая часть воспоминаний выпускника Глуховского учительского института институт 1910 года А. А. Карпекина. В них автор системно отражает свое пребывание в стенах института от сдачи вступительных экзаменов до послеинститутского обучения в Московском университете.

Ключевые слова: воспоминания, Глуховский учительский институт, директор, экзамены, арифметика, математика, русский язык, история, география, психология.

In this article the second part of O. O. Karpekin's memories who was 1910 graduate of the Hlukhiv teachers institute has been published for the first time. In his memories the author systematically reflects his stay in the institute walls from the entrance examinations to after-institute studies at Moscow University.

There is an extensive teaching experience in the analysis of entrance examinations, marked not only the consistency and form of exam (oral or written), but the nature of problems with the law of God, Russian language, mathematics, singing and more. For example, a teacher of God's Law A. Milovydov drew attention to the philosophical questions of Christian doctrine, and Russian language teacher J. Savitsky diagnosed level of knowledge of grammar, syntax and so on. O. O. Karpekin also notes the importance of knowledge of music and singing when joining the institute. Students of the institute of post-revolutionary era were described quite interesting. O. O. Karpekin noted that the participants were ages: from the family to the boys. Student multiculturalism was specified, which was presented by Ukrainians, Belarusians and Russians.

Institute directorate of 1907 – 1910 years is depicted in relief. For example, P. O. Milovsky is shown as a man who was badly prepared for managerial activities in the pedagogical institute. Instead, it is noted a significant

contribution to the development of the institute by his successor, M. S. Hryhorevsky, who returned the authority to the institute of the A. Byelyavsky and I. Andrievsky days.

M. S. Hryhorevsky' "Revolution" swept all outsiders of its life: from the redevelopment and repairs of an area at the institute to assert a discipline among pupils. O. O. Karpekin noted that the new director was an excellent scholar, familiar with the achievements of European and American psychology and pedagogy. However, the author of memoirs did not forget the authoritarian, even repressive methods of the new leader managing.

A large part of memoirs is dedicated to the characterization of the teaching staff of the alma mater. Thus, the author noted the high level of Russian language teacher E. O. Fevralyov, singing teacher M. I. Stratonovych, education teacher M. S. Hryhorevsky, God's law teacher A. I. Milovydov, drawing teacher V. A. Mokhov. In turn, O.O. Karpekin critically and even ironically described professional skills of Russian language teacher M. Ya. Kompan, history teacher Ya. M. Kutyr, natural history teacher S. O. Krylov, education teacher P. O. Milovsky.

Keywords: Hlukhiv teachers institute, director, exams, arithmetic, mathematics, Russian language, history, geography, psychology.

1. Vasylychenko Stepan Mii shliakh (Avtobiohrafichni zapysky) / Stepan Vasylychenko // Tvory v chotyrokhtomakh. – K.: AN URSSR, 1960. – T.4. – S. 7-67.
2. Dovzhenko O. Avtobiohrafiiia / Oleksandr Dovzhenko // Tvory v piaty tomakh / uporiad. Yu.I Solntseva. – K.: Dnipro, 1983. – S. 18-34.
3. Karpov M. Hriznyi rik. Iz zapysok narodnoho uchytelia – Kharkiv: Prapor, 1973. – 171 s.
4. Stepanov G. Dorogoi dlinnoi: Povestvovanie. – Krasnodar: Kn. Izd-vo, 1985. – 415 s.
5. Kalendar Chernigovskoi gubernii na 1907 god / Izdanie Chernigovskogo gubernskogo statisticheskogo komiteta. – Chernigov: Tipografiia gubernskogo pravleniia, 1907. – Otdel 4. Adres-kalendar.
6. Kalendar Chernigovskoi gubernii na 1908 god / Izdanie Chernigovskogo gubernskogo statisticheskogo komiteta. – Chernigov: Tipografiia gubernskogo pravleniia, 1907. – Otdel 4. Adres-kalendar.
7. Kalendar Chernigovskoi gubernii na 1909 god / Izdanie Chernigovskogo gubernskogo statisticheskogo komiteta. – Chernigov: Tipografiia gubernskogo pravleniia, 1908.
8. Kalendar Chernigovskoi gubernii na 1911 god / Izdanie Chernigovskogo gubernskogo statisticheskogo komiteta. – Chernigov: Tipografiia gubernskogo pravleniia, 1910.

© Крижанівський В. М.

Стаття надійшла до редколегії 27. 11. 2016 р.